УДК 165.0:316.3
DOI: https://doi.org/10.24025/3083-7804.1412026374078

Наталія ВОЛОВЧУК,
кандидат філософських наук,
незалежний дослідник, м. Харків,Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3975-7337

АВТОНОМІЯ В КУЛЬТУРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗНАННЯ: ЕПІСТЕМІЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТА

У статті досліджено, як соціальний розподіл компетентностей і залежність від спеціалізованого знання змінюють практичні умови автономного судження. Мета дослідження – з'ясувати характер автономії суб'єкта в умовах епістемічної асиметрії між експертом і неспеціалістом та простежити зв'язок між епістемічною залежністю, довірою і відповідальністю. Методологічно дослідження спирається на теоретичний аналіз і концептуальну реконструкцію положень класичної та сучасної соціальної теорії, соціальної епістемології та філософії автономії. У центрі уваги – процеси диференціації та спеціалізації суспільного знання, соціальна організація експертності, професійні форми компетентності, умови довіри до експертного знання та межі професійного авторитету. Показано, що епістемічна залежність у сучасному суспільстві є не випадковим наслідком браку інформації, а результатом соціального розподілу діяльності та компетентностей. Експертність розглядається як соціально організована форма компетентності, що формується в межах спеціалізованих практик, професійних спільнот та інституційних процедур. Епістемічна асиметрія стосується тут не лише залежності від готової відповіді або пізнавальної процедури, а й формування самого простору судження – визначення релевантних характеристик ситуації, можливих альтернатив і критеріїв оцінювання. Обґрунтовано, що залежність від чужого знання може бути сумісною з автономією за умови збереження суб'єктом інтелектуального самоспрямування, власної ролі у прийнятті рішення та відповідальності за дію. Делегування пізнавальної роботи не означає повного делегування судження або відповідальності. Теоретичне значення дослідження – в уточненні поняття автономного судження в умовах соціально організованої епістемічної залежності та поєднанні проблематики автономії, експертності, довіри й відповідальності в межах єдиного концептуального підходу. Практичне значення полягає у можливості використання сформульованих положень для аналізу відносин між експертами й неспеціалістами у сферах, де прийняття рішень ґрунтується на спеціалізованому знанні, зокрема в медицині, праві, освіті, державному управлінні та публічній комунікації. Наукова новизна дослідження – у розумінні автономії не як незалежності від чужого знання, а як здатності відповідально розпоряджатися власною епістемічною залежністю. Експертна культура постає як форма організованої епістемічної залежності, яка дає змогу суб'єкту діяти через

© Воловчук Н., 2026

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

ISSN 3083-7804 (print) ISSN 3083-7812 (online)

розподілену компетентність, але не усуває його відповідальності за власне рішення. Подальше дослідження може бути зосереджене на інституційних умовах довіри до експертного знання, механізмах розподілу відповідальності та способах зменшення епістемічного тягаря суб'єкта без позбавлення його автономної ролі у прийнятті рішень.

Ключові слова: *автономне судження, епістемічна залежність, епістемічна асиметрія, експертна культура, соціальний розподіл компетентностей*

Постановка проблеми. Сучасна людина діє у світі, в якому багато знань, необхідних для повсякденного та суспільного життя, перебувають поза межами її безпосередньої компетентності. Людина користується медичним знанням, технічними системами, юридичними процедурами, науковими розробками, не володіючи тими практиками, завдяки яким це знання виробляється і перевіряється. Така ситуація виникає не лише через брак індивідуальної обізнаності. Вона пов'язана із соціальним розподілом діяльності та компетентностей. Чим більш диференційованим стає суспільство, тим більше окрема людина залежить від знання, сформованого поза межами її власного досвіду.

Але що означає автономія в таких умовах? Автономію зазвичай пов'язують зі здатністю здійснювати власне судження та відповідати за власні дії. Водночас у суспільстві спеціалізованого знання людина не може самостійно виробити або перевірити всі пізнавальні підстави, на яких ґрунтуються її рішення. Вона змушена звертатися до інших, визнавати межі власної компетентності та покладатися на знання, яке сама безпосередньо не виробляє. Тоді постає питання: наскільки звернення до чужої компетентності залишається власним судженням? І за яких умов воно сумісне з автономією? Подібне питання виникає і в сучасній дискусії про звернення до експертного знання. Зокрема, Ворсніп та ін. розглядають проблему deference to experts у зв'язку з питаннями епістемічної автономії, експертного авторитету та довіри до експертів (Worsnip et al., 2025). Для цієї статті важливо інше: а саме, яким чином така залежність змінює практичні умови автономного судження та розподіл відповідальності між тим, хто володіє спеціалізованим знанням, і тим, хто діє на його підставі.

Однак епістемічна залежність від експерта не зводиться до отримання готової відповіді. Неспеціаліст може не володіти не лише певним фактом або способом дії, а й пізнавальною процедурою, за допомогою якої експерт доходить висновку. Більше того, спеціалізоване знання може впливати на саме формування простору рішення: визначати, які характеристики ситуації є релевантними, які альтернативи можуть бути розглянуті та які критерії мають значення для їх порівняння. Отже, епістемічна залежність стосується не тільки змісту знання, а й структури можливого судження.

Тому експертну культуру не варто розглядати лише як обмеження автономії. Вона є соціальною формою тієї залежності, що виникає внаслідок

спеціалізації та розподілу компетентностей. Експертність робить можливим користування знанням, якого людина сама не виробляє і не здатна повністю перевірити. Але покладатися на чуже знання можна лише за певних умов. Має бути зрозуміло, у чому полягає компетентність експерта і де проходять її межі. Важливо також, як ця компетентність організована і на чому ґрунтується довіра до неї. Тому питання автономії в культурі експертного знання полягає не в усуненні залежності. Йдеться про те, як суб'єкт здійснює власне судження, коли частина необхідного йому знання належить іншим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Одне з питань сучасної дискусії про епістемічну залежність та експертність – чи може покладання на чуже знання бути сумісним з автономним судженням. Дослідники звертаються тут до проблеми deference to experts, раціональних підстав довіри до експертів і меж професійного авторитету (Carter, 2020; Duijf, 2021; Worsnip et al., 2025). Інший напрям цієї дискусії показує, що залежність від знання інших опосередковується соціальними практиками та інституціями, які забезпечують його вироблення, перевірку й визнання (Herzog, 2024; Rolin, 2021).

Але як саме соціально організована епістемічна залежність впливає не лише на можливість суб'єкта отримувати готові знання, а й на формування самого простору його судження – визначення релевантних характеристик ситуації, доступних альтернатив і критеріїв оцінювання? Тут виникає і питання відповідальності: хто відповідає за рішення, якщо один володіє спеціалізованим знанням, а інший діє на його підставі? Далі йтиметься про зв'язок між епістемічною залежністю, автономним судженням і відповідальністю суб'єкта в умовах соціально організованої експертності.

Мета статті **–** з'ясувати, як соціальний розподіл компетентностей і залежність від спеціалізованого знання змінюють практичні умови автономного судження. У статті розглянуто процеси диференціації та спеціалізації знання і соціальну організацію експертності. Окрему увагу приділено епістемічній асиметрії між експертом і неспеціалістом, а також ролі довіри та відповідальності у відносинах із чужою компетентністю. Стаття виходить із того, що в культурі експертного знання автономія може здійснюватися в умовах залежності від чужої компетентності. Вона набуває форми відповідального судження: суб'єкт визнає межі власного знання, звертається до компетентності інших, але сам вирішує, як діяти, і відповідає за власну дію.

Виклад основного матеріалу дослідження

Людина ніколи не володіє всім знанням, необхідним для життя у складному світі. Але ця обмеженість має і соціальний характер: у модерному суспільстві знання розподілене між різними сферами діяльності, професіями та практиками, кожна з яких передбачає спеціальну підготовку. Те, що одна людина знає завдяки власному досвіду й участі у певній практиці, для іншої

може залишатися недоступним саме через відсутність відповідної компетентності.

Чим складнішим стає суспільство, тим більше спеціалізується знання. Людина може бути добре обізнаною в одній сфері й водночас залишатися неспеціалістом в іншій. Тому сучасна епістемічна залежність пов'язана не лише з обсягом знання. Важливо й те, що знання набувають, використовують і передають у межах різних видів діяльності.

Цю особливість модерного суспільства класична соціологія описувала через диференціацію та поділ праці. Для Георга Зіммеля розширення соціального кола пов'язане зі зростанням диференціації та індивідуальності. Як він зазначає, «Індивідуальність у бутті та діяльності людини загалом зростає тією мірою, якою розширюється соціальне коло, що її охоплює» (Simmel, 1971, p. 252). Розширення соціального кола виводить індивіда за межі одного безпосереднього середовища та включає його в ширше коло соціальних зв'язків. Людина у такому суспільстві формується не у відокремленні від інших, а через включення в різні соціальні відносини. Ці відносини стають дедалі більше диференційованими.

Тут важливий зв'язок між розширенням соціальних зв'язків, диференціацією та спеціалізацією. Зіммель показує, що зі збільшенням кількості та різноманітності соціальних зв'язків зростає й спеціалізація індивіда. Те, що раніше могло бути спільним досвідом для членів невеликої групи, поступово розподіляється між різними позиціями та видами діяльності. У результаті індивід набуває більш визначеної сфери власної діяльності, але водночас його зв'язок із ширшим суспільством стає складнішим.

Цю саму проблему, але вже через поняття поділу праці, розглядає Еміль Дюркгайм. За органічної солідарності суспільство поєднує людей, які виконують різні й дедалі більш спеціалізовані функції. За Дюркгаймом, «кожен із нас тим тісніше залежить від суспільства, чим більше поділена праця, а діяльність кожного відповідно стає більш спеціалізованою» (Durkheim, 1984, p. 85). Спеціалізація не просто розмежовує функції. Вона створює взаємозалежність між тими, хто виконує різні функції, оскільки діяльність кожного стає пов'язаною з діяльністю інших.

Для нас важливо, що ця соціальна організація змінює не лише розподіл діяльності, а й розподіл знання. Якщо різні види діяльності потребують спеціальних умінь і знань, то знання, необхідне для суспільного життя, розподіляється між людьми разом із самою діяльністю. Один індивід може знати те, чого не знає інший, не через випадкову різницю в обізнаності, а тому, що вони мають різний практичний досвід. Відповідно, соціальна взаємозалежність поступово набуває й епістемічного виміру.

Для Майкла Полані знання має виразний практичний характер. Знання не зводиться до сукупності положень або правил, які можна повністю

відокремити від діяльності того, хто знає. Знати означає також уміти розпізнавати, оцінювати та діяти в межах певної практики. Компетентність тому не є простим накопиченням інформації. Вона формується через досвід участі в певній діяльності та через засвоєння способів роботи з її предметом (Polanyi, 1962, p. 51–55).

Тоді спеціалізацію знання можна побачити дещо інакше. Люди відрізняються не лише тим, скільки вони знають, а й тим, у яких практиках вони навчилися знати. Лікар, інженер, юрист чи дослідник володіють не просто більшим обсягом інформації у відповідній сфері. Їхня компетентність формується через тривалу участь у певній практиці. У ній вони вчаться по-своєму бачити проблему, розпізнавати релевантне, оцінювати можливості та діяти. Те, що для учасника певної практики є частиною професійного знання, для сторонньої людини може залишатися недоступним без спеціальної підготовки та досвіду.

Отже, спеціалізація означає не просто поділ уже готового знання на окремі частини. Разом із поділом діяльності формується розподіл компетентностей. Людина є компетентною в одній сфері тому, що має досвід відповідної діяльності, але в іншій може залишатися неспеціалістом. Тому неможливість оволодіти всім знанням, необхідним для сучасного життя, пов’язана не тільки з його величезним обсягом. Вона зумовлена тим, що це знання існує в різних практиках, кожна з яких потребує власного досвіду та підготовки.

Про цю залежність пише Ліза Герцог. Вона зазначає, що в сучасних суспільствах люди «надзвичайно залежать від знання інших». Сучасна людина, на її думку, є радше «гіперспеціалізованою»: навіть якщо протягом життя вона здобуває глибоку компетентність у кількох сферах, у більшості інших вона змушена покладатися на інформацію, знання та експертність інших. Ця залежність стосується не лише окремих повсякденних ситуацій. Йдеться не лише про окремі повсякденні ситуації. Наше повсякденне і суспільне життя залежить від практик і технологій, функціонування яких потребує спеціалізованого знання (Herzog, 2024, p. 177).

У такій ситуації людська обмеженість набуває іншого характеру. Людина не просто не знає чогось, чого могла б за сприятливих умов навчитися сама. У багатьох випадках необхідне їй знання пов’язане з практикою, до якої вона не належить. Вона може скористатися результатом чужої компетентності, але не може просто замінити цю компетентність власною загальною обізнаністю. Тож епістемічна залежність у сучасному суспільстві пов’язана із соціальним розподілом діяльності та компетентностей.

Отже, людська обмеженість не просто долається суспільним розподілом знання – вона значною мірою організовується через нього. Розподіл діяльності створює умови для формування різних

компетентностей, а різні компетентності, своєю чергою, роблять людей залежними від знання, сформованого поза межами їхнього власного досвіду. Чим більш диференційованим стає суспільство, тим більше людина спеціалізується в окремих сферах. В інших вона змушена спиратися на компетентність інших.

Тут з'являється експерт – людина, яка має компетентність, сформовану в певній спеціалізованій практиці. Експерт відрізняється від неспеціаліста не просто кількістю доступної йому інформації. Його компетентність пов'язана з участю в певній практиці, яка виробляє особливі способи бачити, розуміти та оцінювати свій предмет. Спеціаліст знає інакше, тому що його знання сформоване в іншій практиці.

Експертність є одним із наслідків тієї самої диференціації та спеціалізації суспільного життя. Саме вони роблять неможливим для окремої людини безпосередньо оволодіти всім знанням, необхідним для її діяльності. Експертність виникає там, де спеціалізоване знання стає окремою формою суспільної діяльності. Епістемічна залежність від експерта тут не є випадковою реакцією на брак інформації. Вона виникає через соціальний розподіл компетентностей.

Епістемічна залежність, яка виникає внаслідок спеціалізації знання, передбачає не просто наявність людей із різним рівнем компетентності. Вона ставить питання про те, яким чином спеціалізоване знання стає доступним для тих, хто не володіє ним безпосередньо. Людина звертається до експерта не лише тому, що визнає межі власного знання. Але для цього потрібні підстави вважати, що цей експерт або професійна спільнота справді має відповідну компетентність.

Тут важливо й те, як змінилася організація модерного знання. Зросло значення процедур його обґрунтування, перевірки та критики. Йдеться не про повне усунення персонального авторитету, а про зміну його структури. Знання має прийматися не лише тому, що його носієм є визнаний учений або фахівець. Важливо й те, що воно проходить процедури перевірки, результати яких можуть оцінювати та переглядати інші.

Спеціалізоване знання вже не можна розглядати лише як сукупність окремих індивідуальних компетентностей. Воно є соціально організованою формою діяльності. Воно формується в межах професій, дослідницьких та інших спеціалізованих спільнот, у яких визначаються сфери компетентності, стандарти належної практики та способи визнання професійної кваліфікації. Питання про те, чому одна людина може вважатися експертом для іншої, не зводиться до простого порівняння обсягу їхнього знання.

У Парсонса професія постає як соціально організована форма спеціалізованої компетентності. Він підкреслює, що професійний авторитет ґрунтується не на загальній перевазі професіонала над іншою людиною, а на його «вищій "технічній компетентності"» у певній сфері (Parsons, 1939,

p. 460). Але професійна компетентність завжди має свої межі, вона «завжди обмежена певною «сферою» знання та навичок» (Parsons, 1939, p 460).

Ця обмеженість важлива для розуміння самої природи експертності. Експерт не є людиною, яка знає більше за інших узагалі. Його компетентність визнається в межах певної сфери знання або діяльності. Як зазначає Парсонс щодо відносин між юристом і клієнтом, «Якби клієнт так само добре знав, що йому робити, йому не було б потреби звертатися до юриста» (Parsons, 1939, p. 460). Звернення до професіонала має сенс тому, що клієнт не володіє тією спеціалізованою компетентністю, яка необхідна для оцінки певної ситуації.

Отже, експертність – це не просто більший обсяг інформації. Вона формується в певній сфері й визнається компетентністю щодо певного кола питань. Неспеціалістові при цьому важливо мати можливість зорієнтуватися в тому, хто має компетентність щодо певного типу проблем і чому.

Соціальний вимір експертності добре видно у працях Еліота Фрейдсона та Ендрю Абботта. У своїй концепції професіоналізму Фрейдсон розглядає професію як особливий спосіб організації та контролю праці. Як зазначає Томас Ле Б'янік, у Фрейдсона модель професій існує тоді, коли організована професійна група отримує можливість визначати, «який має кваліфікацію для виконання визначеного кола завдань», не допускати інших до виконання відповідної діяльності та контролювати критерії оцінювання її результатів (Le Bianic, 2003, p. 425). Отже, професійна компетентність є не лише властивістю окремої людини, яка володіє спеціалізованим знанням. Вона організована в межах певного професійного порядку.

Фрейдсон пов'язує функціонування професійної моделі з інституційним контекстом. Це важливо і для нашого аргументу. У другій частині книги він, за словами Ле Б'яніка, розглядає умови, за яких така модель може функціонувати, і наголошує на значенні «умов її реалізації в конкретних інституціях» (Le Bianic, 2003, p. 426). Тож питання професійного статусу не зводиться до самої природи знання. Значення мають також умови, в яких це знання застосовується та організується в конкретних інституційних формах.

Тому експертність не варто розуміти лише як індивідуальну властивість носія спеціалізованого знання. Її соціальна форма передбачає наявність професійних порядків, у межах яких визначаються сфери компетентності, умови доступу до певної діяльності та критерії оцінювання професійних результатів. Так спеціалізована компетентність стає соціально визнаною компетентністю.

Цю думку розвиває Ендрю Абботт у своїй концепції професійної юрисдикції. Професії, за Абботтом, утворюють взаємозалежну систему, в якій діяльність кожної з них перебуває під певними формами юрисдикції: «Професії, таким чином, утворюють взаємозалежну систему, у межах якої

діяльність кожної з них регулюється різними формами юрисдикції» (Abbott, 1988, p. 2). Юрисдикція означає не лише контроль професії над певним видом діяльності. Йдеться також про соціально визнаний зв'язок між певним типом проблем і певним типом професійної компетентності. Одні питання стають предметом медичного знання, інші – юридичного, технічного чи іншого спеціалізованого знання.

Спеціалізоване знання існує в ширшому соціальному порядку. Неспеціаліст не мусить самостійно відтворювати всю процедуру, за допомогою якої було отримано певне знання, щоб зорієнтуватися в тому, до кого звернутися і в межах якої компетентності шукати відповідь. Професії, стандарти та спеціалізовані спільноти виконують тут не лише організаційну функцію. Вони створюють умови, за яких суспільство може розпізнати знання як компетентне у певній сфері.

Проте для людини, яка не володіє відповідним спеціалізованим знанням, цього розпізнавання недостатньо. Якщо неспеціаліст не може безпосередньо перевірити зміст експертного знання, він змушений орієнтуватися також на ті соціальні умови, у межах яких це знання виробляється, перевіряється та визнається компетентним. Тоді питання вже не просто в тому, хто знає більше, а в тому, які соціальні структури роблять можливим користування знанням, якого людина сама не здатна повністю перевірити.

Тут доречно звернутися до поняття епістемічної інфраструктури (*epistemic infrastructure*) у Лізи Герцог. Воно вказує на те, що можливість користуватися знанням інших залежить не лише від існування окремих компетентних людей. Епістемічна інфраструктура охоплює ширше середовище, у якому знання виробляється, перевіряється, передається та визнається іншими як компетентне (Herzog, 2024, p. 209).

У такому разі епістемічна інфраструктура важлива для неспеціаліста тому, що вона опосередковує його відношення до знання, якого він безпосередньо не виробляє. Людина не може самостійно перевіряти все, на що спирається у своїх рішеннях. Водночас її залежність від чужого знання не обов'язково означає сліпе прийняття чужих тверджень. Вона може орієнтуватися в тих соціальних формах, які пов'язують певне знання з практиками його вироблення, перевірки та визнання.

Експертність, таким чином, не є просто властивістю окремого носія знання. Вона є соціально організованою формою компетентності. Для неспеціаліста ця компетентність стає доступною не лише через зміст експертного твердження. Важливі також практики, професійні спільноти та інституції, завдяки яким можна розпізнати компетентність експерта.

У цьому сенсі експертна культура є способом жити з власною епістемічною обмеженістю. Людина користується знанням, якого сама не виробляє і не здатна повністю перевірити. Для цього людині недостатньо визнавати межі власної компетентності. Вона має також орієнтуватися у світі

чужої компетентності, розрізняти сфери знання та розуміти, в яких межах може діяти експертний авторитет.

Отже, проблема експертності полягає не лише в тому, що одні люди знають більше за інших. Вона полягає також у тому, яким чином суспільство робить можливим користування нерівномірно розподіленим знанням. Експертна культура в цьому сенсі є способом освоєння людиною власної залежності від знання інших. Вона не усуває епістемічної асиметрії, але створює соціальні форми, завдяки яким людина може користуватися спеціалізованою компетентністю, якою сама не володіє.

Але якщо людина користується знанням, якого сама не виробляє і не може повністю перевірити, то якою мірою таке користування залишається актом її власного судження? Тут постає вже питання автономного судження в умовах епістемічної асиметрії.

Епістемічна асиметрія між експертом і неспеціалістом безпосередньо стосується автономії того, хто приймає рішення на підставі чужого знання. Людина може не мати достатніх пізнавальних засобів, щоб самостійно оцінити ситуацію, однак це не означає, що вона перестає бути суб'єктом власного рішення. Частина знання, на якому ґрунтується її дія, походить від інших і не може бути нею повністю відтворена або перевірена. Тому питання не в тому, чи виключає залежність автономію. Важливо зрозуміти, чи залишається за таких умов місце для власного судження.

Дж. Адам Картер показує, що інтелектуальна автономія не потребує когнітивної ізоляції: людина може покладатися на інших і передавати їм частину пізнавальної роботи, зберігаючи автономію за умови інтелектуального самоспрямування (Carter, 2020). Ребекка Браун, розглядаючи залежність від експертного знання, також наголошує, що сама по собі така залежність не суперечить автономії. Водночас вона може її обмежувати, якщо суб'єкт перебільшує межі експертної компетентності або фактично втрачає можливість самостійно визначати спосіб дії (Brown, 2024). Обидва автори, таким чином, показують, що залежність від інших сама по собі не скасовує автономії. Питання виникає тоді, коли ця залежність починає обмежувати власне судження.

Але в культурі експертного знання ця залежність має соціально організовану форму. Суб'єкт залежить не лише від окремої відповіді експерта. Його залежність пов'язана зі спеціалізованими практиками, професійними стандартами та інституційними умовами, у межах яких це знання виробляється й набуває авторитету.

Звернення до експерта тому не усуває судження суб'єкта. Людина визнає межі власної компетентності, звертається по спеціалізоване знання, обирає фахівця, оцінює отриману рекомендацію і вирішує, як діяти далі. Частина пізнавальної роботи переноситься за межі безпосередньої

компетентності суб'єкта, але рішення про використання цього знання залишається за ним.

Епістемічна залежність при цьому має кілька рівнів. На першому рівні людина залежить від відповіді експерта. Їй бракує певного факту, пояснення або способу дії. На другому виникає залежність від пізнавальної процедури, за допомогою якої ця відповідь була отримана. Неспеціаліст може знати результат експертної роботи, але не знати професійних методів і процедур, завдяки яким експерт дійшов відповідного висновку. Як зазначає Герцог, спеціалізоване знання «не є легко доступним для сторонніх», тоді як члени відповідної спільноти можуть його «обговорювати, обмінюватися ним, перевіряти або відкидати» (Herzog, 2024, p. 180).

Проте найбільш істотна форма залежності виникає тоді, коли експертне знання впливає вже не тільки на відповідь, а й на сам простір можливого рішення. Експерт може визначати, які характеристики ситуації є релевантними, які альтернативи слід розглядати, які питання мають значення та за якими критеріями їх порівнювати. Тоді неспеціаліст залежить не лише від самої відповіді і способу, яким її отримано. Він залежить і від того, що взагалі постає перед ним як питання, проблема або можливий варіант дії. Епістемічна асиметрія в такому разі стосується не тільки змісту знання, а й структури можливого судження.

Це можна побачити у ситуації звернення до ветеринара. Людина може описати симптоми, поставити запитання, попросити пояснити рекомендацію, звернутися до іншого фахівця або порівняти запропоновані варіанти. Проте вона не має професійних знань і навичок, за допомогою яких ветеринар оцінює стан тварини, визначає можливі причини та обирає варіанти лікування. Експерт тому не просто дає готову відповідь. Він частково визначає те, що для неспеціаліста постає як проблема, релевантна причина чи можливий варіант дії. Так він впливає не лише на зміст рішення, а й на умови, в яких це рішення формується.

Епістемічну залежність не можна звести до простого браку інформації. Отримання ще одного факту не усуває залежності, якщо суб'єкт не володіє практикою та компетентністю, завдяки яким цей факт можна оцінити. Він може знати, що рекомендує експерт, але не мати можливості самостійно зрозуміти, чому саме ця рекомендація є виправданою, відтворити процедуру її отримання або сформувати повний набір альтернатив.

Тоді автономне судження від самого початку здійснюється в умовах епістемічної залежності. Автономія набуває практичного змісту: суб'єкт має бути здатним визначити, коли йому потрібне чуже знання, як ним скористатися та де проходять межі експертного авторитету.

Прийняття експертної рекомендації тому саме по собі не означає відмови від власного судження. Людина може погодитися з експертом саме на підставі власного судження про його компетентність і відповідність

рекомендації конкретній ситуації. Водночас експертне знання не стає автоматичною заміною власного рішення. Експерт може визначати пізнавальні підстави оцінки ситуації. Але з цього ще не випливає, яке рішення повинна прийняти інша людина. Спеціалізована компетентність стосується певної сфери знання; рішення про те, що робити на підставі цього знання, належить тому, хто діє.

Тому делегування пізнавальної роботи не є повним делегуванням судження. Людина може покласти на експерта частину пізнавальної роботи, але не передавати йому відповідальність за власну дію. Експерт відповідає за професійну обґрунтованість своїх висновків у межах відповідної сфери, тоді як неспеціаліст відповідає за те, як він використовує отримане знання у власній ситуації. Ця відповідальність не є однаковою, оскільки експерт і неспеціаліст мають різні ролі та різні можливості контролю.

Отже, автономне судження в умовах епістемічної асиметрії є здатністю суб'єкта відповідально розпоряджатися власною залежністю від чужого знання. Автономія тут не означає, що людина сама виробляє всі знання, необхідні для дії. Важливо інше: вона зберігає власну роль у прийнятті рішення, навіть коли його пізнавальні підстави частково походять від інших. Тому проблема автономії неминуче пов'язана з довірою. Якщо суб'єкт не може самостійно перевірити все знання, на якому ґрунтується його дія, його судження неминуче включає оцінювання того, кому, чому і в яких межах він може довіряти.

У суспільстві спеціалізованого знання діяльність розподілена між людьми, які виконують різні функції та мають різні види компетентності. Завдяки цій диференціації людина може користуватися результатами діяльності, якої сама не здійснює. У цьому сенсі розподіл компетентностей – не просто відображення нерівномірного розподілу знання. Він є однією з умов спільного життя. Як показує Дюркгайм, поділ праці створює особливу форму взаємозалежності: кожен залежить від діяльності інших тому, що не виконує всіх необхідних для спільного життя завдань самостійно (Durkheim, 1984).

Така взаємозалежність залежить і від того, наскільки належно виконуються спеціалізовані функції. Спеціалізована компетентність не може бути виправдана лише професійною підготовкою чи обсягом знань. У Парсонса професійний авторитет пов'язаний із ситуаціями, у яких інші не володіють необхідними засобами для самостійного розв'язання проблеми й тому звертаються до фахівця, компетентного у відповідній сфері (Parsons, 1939, p. 460). Професійна компетентність у цьому сенсі має не лише пізнавальний, а й суспільний вимір. Її значення визначається тим, що результати спеціалізованої діяльності входять у життя інших.

Це добре видно на прикладі професійної автономії. Як показує Фрейдсон, професійна модель дає професійній групі право визначати, хто має кваліфікацію для виконання певного кола завдань, і контролювати критерії оцінювання професійної діяльності (Le Bianic, 2003, p. 425). Водночас професійна автономія може зазнавати обмежень у великих організаціях, підпорядкованих ринковій логіці (Le Bianic, 2003, p. 426). Для нашої проблеми важливо те, що спеціалізована діяльність не може постійно й безпосередньо контролюватися тими, хто користується її результатами. Перед нами проблема довіри.

Ніклас Луман пов’язує значення довіри зі складністю сучасного суспільства. Людина не може простежити й перевірити всі процеси, від яких залежить її дія (Luhmann, 1979). У суспільстві спеціалізованого знання довіра дає змогу покладатися на компетентність іншого, не відтворюючи самостійно всю пізнавальну роботу, яка стоїть за його висновком. Г. Дуйф ставить інше питання: коли довіра до експерта є раціонально виправданою? Він пов’язує її, зокрема, з компетентністю експерта, компетентністю того, хто звертається до нього, та узгодженістю інтересів сторін (Duijf, 2021). Проте, як наголошує Онора О'Ніл, сама вимога довіряти ще не дає підстав вважати когось гідним довіри (O'Neill, 2002). Тому проблема не в тому, щоб зробити неспеціаліста здатним самостійно перевіряти роботу кожного фахівця. Важливіше зрозуміти, за яких умов на спеціалізовану діяльність можна розумно покладатися. Ці умови пов’язані з реальною компетентністю, професійними стандартами, відповідальністю, можливістю виправлення помилок та відповідністю діяльності її суспільному призначенню. На зв’язок довіри до експертного знання з експертністю, чесністю та соціальною відповідальністю звертає увагу К. Ролін (Rolin, 2021).

Водночас довіра має свої межі. У Парсонса професійна компетентність принципово обмежена конкретним «полем» знання та навички (Parsons, 1939, p. 460). Тому звернення до експерта не означає передачі йому власного судження. Експерт може визначати, які характеристики ситуації є важливими, окреслювати можливі альтернативи та пропонувати критерії їх оцінювання. Але з цього не випливає, що він визначає рішення іншої людини. Спеціалізована компетентність стосується певної сфери знання, тоді як рішення про те, що робити у власній ситуації, залишається рішенням того, хто діє.

Отже, делегування пізнавальної роботи не є повним делегуванням судження. Людина може передати іншому ту частину роботи, для якої сама не має необхідної компетентності, але зберігає власну роль у прийнятті рішення. Вона визначає, що її турбує, ставить запитання, співвідносить запропоновані варіанти зі своєю ситуацією та вирішує, як діяти. Тому професійна автономія експерта і автономія того, хто користується його знанням, – не одне й те саме. Вони стосуються різних рівнів діяльності.

Але делегування знання не є повним делегуванням відповідальності. Експерт відповідає за те, як він виконує свою професійну функцію, тоді як той, хто користується експертним знанням, зберігає відповідальність за власне рішення. Ці види відповідальності не є однаковими, оскільки сторони мають різні ролі та можливості контролю, але жодна з них не може бути повністю передана іншій.

Тут важливий і практичний вимір знання. Прагматистська традиція, зокрема Джон Дьюї, пов'язує знання з проблемами, які воно допомагає розв'язувати, і з наслідками дій, що на ньому ґрунтуються (Dewey, 1938). Спеціалізована компетентність набуває суспільного значення не лише як виробництво знань, а й через їх використання у практичних ситуаціях, де рішення мають конкретні наслідки. Тут знову видно відмінність між відповідальністю експерта за професійну діяльність і відповідальністю того, хто діє на підставі отриманого знання.

Отже, автономне судження в культурі експертного знання постає як відповідальне судження в умовах організованої епістемічної залежності. Експертна культура дає змогу користуватися розподіленою компетентністю, але не звільняє суб'єкта від відповідальності за власне рішення.

Висновки

Розгляд культури експертного знання показує, що відбувається з автономним суб'єктом в умовах епістемічної складності. Сучасне суспільство створює форми соціального розподілу знання, завдяки яким людина може користуватися компетентністю інших і діяти у світі, значна частина якого перевищує її власні пізнавальні можливості.

Експертність тут – не просто перевага одних людей над іншими за обсягом знання. Це соціально організована форма компетентності, пов'язана з певними практиками, професіями, спільнотами та інституціями. Неспеціаліст отримує доступ до цього знання через професії, спільноти та інституції, які дають змогу розпізнати компетентність, визначити її межі та мати підстави їй довіряти. Тому довіра до експерта залежить не лише від його особистих властивостей, а й від умов, у яких знання виробляється, перевіряється та передається іншим.

Соціальний розподіл знання означає, що людина не повинна самостійно виконувати всю пізнавальну роботу, необхідну для кожної життєвої ситуації. Частина цієї роботи розподілена між іншими учасниками спільного життя. Водночас це змінює характер автономного судження. Автономний суб'єкт має вміти орієнтуватися в умовах власної епістемічної залежності: розпізнавати межі власної компетентності, визначати, до якого знання звернутися, оцінювати підстави довіри та залишати за собою можливість прийняти або відхилити запропоноване рішення.

Отже, в культурі експертного знання автономія полягає у здатності відповідально діяти, спираючись на організовану залежність від чужої

компетентності. В умовах епістемічної складності суб’єкт спирається у власному судженні на знання, якого сам не виробляє і не може повністю перевірити. Тому питання про експертність є водночас питанням про розподіл відповідальності між тими, хто володіє спеціалізованим знанням, і тими, хто діє на його підставі. Експерт відповідає за свою компетентність і за належне застосування знання у своїй сфері., тоді як той, хто діє, зберігає відповідальність за власне рішення. Ці види відповідальності пов'язані, але не можуть бути повністю передані один одному.

У цьому виявляється межа експертної культури. Вона може зменшувати епістемічний тягар суб’єкта, але не може повністю його усунути. Людина не здатна перевірити все, що необхідно для її дії, і тому змушена покладатися на інших. Тому залишається питання: як зберегти відповідальність суб’єкта тоді, коли частина пізнавальних підстав його дії перебуває поза його безпосереднім контролем?

Експертна культура є формою організованої епістемічної залежності, яка робить можливою автономну дію у складному суспільстві. Вона дає людині змогу діяти, спираючись на розподілену компетентність. Але водночас частина пізнавальних підстав її судження залишається поза межами її власної компетентності – у професійних практиках, експертних спільнотах, процедурах перевірки та соціальних механізмах довіри.

Подальше дослідження може звернутися до інших культурних та інституційних форм, через які організовується залежність суб’єкта від зовнішніх умов його дії. Особливо важливо з’ясувати, як змінюється автономне судження тоді, коли залежність стосується вже не лише спеціалізованого знання, а й доступу до спільного публічного світу, інституційних механізмів та систем соціальної координації.

Nataliia VOLOVCHUK,
Candidate of Philosophical Sciences,
Independent Researcher, Ukraine (Kharkiv)
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3975-7337

AUTONOMY IN THE CULTURE OF EXPERT KNOWLEDGE: EPISTEMIC DEPENDENCE AND THE RESPONSIBILITY OF THE SUBJECT

The article asks what happens to autonomous judgment when knowledge is socially distributed and people depend on specialized knowledge. The study aims to clarify the nature of the subject’s autonomy under conditions of epistemic asymmetry between expert and layperson and to trace the relationship between epistemic dependence, trust and responsibility. Methodologically, the study relies on theoretical analysis and conceptual reconstruction of the provisions of classical and modern social theory, social epistemology

and the philosophy of autonomy. The article focuses on processes of differentiation and specialization in social knowledge, social organization of expertise, professional forms of competence, conditions of trust in expert knowledge and limits of professional authority. It is shown that epistemic dependence in modern society is not an accidental consequence of a lack of information, but the result of a social distribution of activities and competences. Expertise is considered as a socially organized form of competence formed within specialized practices, professional communities and institutional procedures. Epistemic asymmetry refers here not only to the dependence on an expert answer or cognitive procedure, but also to the formation of the very space of judgment: what counts as relevant, which alternatives are available, and what criteria are used for evaluation. Dependence on someone else's knowledge can be compatible with autonomy, provided that the subject retains intellectual self-direction, a role in decision-making, and responsibility for the action. Delegation of cognitive work does not mean full delegation of judgment or responsibility. This also changes how autonomous judgment should be understood. A person may rely on expert knowledge and still decide what to do and remain responsible for the decision. This is where questions of autonomy, expertise, trust and responsibility meet. The common ground is socially organized epistemic dependence. The main point is that autonomy need not mean independence from other people's knowledge. It can instead involve managing one's own epistemic dependence—knowing when to rely on others while still deciding what to do oneself. This issue comes up whenever experts and non-experts have to work with each other—in medicine, law, education, public administration, and public communication. The perspective developed in the article can therefore be used to examine situations in which decisions depend on specialized knowledge but cannot be fully delegated to those who possess it. Further research could focus on institutional conditions of trust in expert knowledge, mechanisms for distributing responsibility and ways to reduce the subject's epistemic burden without depriving him of an autonomous role in decision-making.

Keywords: *autonomous judgment, epistemic dependence, epistemic asymmetry, expert culture, social distribution of competencies*

References

Abbott, A. (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. University of Chicago Press.

Brown, R. C. H. (2024). Deferring to expertise whilst maintaining autonomy. *Episteme, 22* (2), 472–491. https://doi.org/10.1017/epi.2024.3

Carter, J. A. (2020). Intellectual autonomy, epistemic dependence and cognitive enhancement. *Synthese, 197* (7), 2937–2961. https://doi.org/10.1007/s11229-017-1549-y

Dewey, J. (1938). *Logic: The theory of inquiry*. Henry Holt and Company.

Duijf, H. (2021). Should one trust experts? *Synthese, 199* (3–4), 9289–9312. https://doi.org/10.1007/s11229-021-03203-7

Durkheim, É. (1984). *The division of labor in society* (W. D. Halls, Trans.). Free Press. (Original work published 1893)

Herzog, L. (2024). *Citizen knowledge: Markets, experts, and the infrastructure of democracy* . Oxford University Press.

Le Bianic, T. (2003). Eliot Freidson, *Professionalism, the third logic: On the practice of knowledge*. *Sociologie du travail, 45* (3), 424–427. https://doi.org/10.4000/sdt.31996

Luhmann, N. (1979). *Trust and power: Two works*. John Wiley & Sons.

O'Neill, O. (2002). *A question of trust: The BBC Reith lectures 2002*. Cambridge University Press.

Parsons, T. (1939). The professions and social structure. *Social Forces, 17* (4), 457–467. https://doi.org/10.2307/2570695

Polanyi, M. (1962). *Personal knowledge: Towards a post-critical philosophy*. Routledge & Kegan Paul.

Rolin, K. H. (2021). Objectivity, trust and social responsibility. *Synthese, 199*, 513–533. https://doi.org/10.1007/s11229-020-02669

Simmel, G. (1971). Group expansion and the development of individuality. In D. N. Levine (Ed.), *Georg Simmel: On individuality and social forms* (pp. 251–293). University of Chicago Press. (Original work published 1908)

Worsnip, A., Lane, D., Pratt, S., Napolitano, M. G., Gray, K., & Greene, J. A. (2025). Authority or autonomy? Philosophical and psychological perspectives on deference to experts. *Philosophical Psychology, 39* (4), 1633–1668. https://doi.org/10.1080/09515089.2025.2475138

Стаття надійшла 26.05.2026
Прорецензовано:09.06.2026
Прийнято: 11.06.2026
Оприлюднено: 30.07.2026